

IN MEMORIAM

ПАМ'ЯТІ РОМАНА ГРОМ'ЯКА

Цими весняними днями здійснився неблаганний вердикт долі – 3 травня 2014 року відійшла у вічність талановита, світла, зичлива людина – відомий літературознавець, громадсько-політичний діяч Роман Теодорович Гром'як.

Роман Теодорович Гром'як пройшов складний життєвий шлях людини, що жила у нелегку і суперечливу історичну епоху. Він народився 21 березня 1937 року в с. Глушин Бродівського району Львівської області. Закінчивши Бродівське педучилище з відзнакою, вступив у 1955 році на історико-філологічний факультет Львівського державного педагогічного інституту. У зв'язку з переведенням Львівського педінституту в м. Дрогобич навчання закінчив у Дрогобицькому державному педінституті ім. І. Франка. В 1964 році вступив до аспірантури Львівського державного педагогічного університету ім. І. Франка. У 1969 році захистив канди-

датську дисертацію на тему «Гносеологічні і психологічні основи процесу сприймання творів художньої літератури». Упродовж 1971–1975 років працював доцентом кафедри філософії та наукового комунізму Тернопільського фінансово-економічного інституту, був деканом фінансово-економічного факультету того ж інституту. З 1 вересня 1975 року працював на кафедрі марксизму-ленінізму, згодом – завідувачем кафедри естетики, етики і наукового атеїзму, пізніше – завідувачем кафедри української та російської літератури Тернопільського педінституту ім. Я. Галана. У 1982 році захистив докторську дисертацію «Методологічні основи літературно-художньої критики». Був обраний народним депутатом СРСР. З 1983 р. був членом Спілки письменників України. Р.Т. Гром'як – перший голова обласної Ради Всеукраїнського товариства української мови ім. Т.Г. Шевченка «Просвіта». У березні 1992 року був призначений представником Президента України в Тернопільській області. У 1995 року створив та очолив кафедру теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. У 2000 році очолив створену ним раду із захисту кандидатських дисертацій (спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство і 10.01.06 – теорія літератури), на якій захистилося 150 дисертацій.

Роман Теодорович був справжнім професіоналом – людяним, товариським, скромним. Будучи витонченим інтелігентом, він працював не лише за робочим столом, а щодень духовною працею, силою людського духу плекав нове покоління літературної еліти. У нього було надзвичайно багато планів, оптимізму, завжди здавалося, що найголовніше в житті – ще попереду.

Гідним пам'ятником стануть праці, що увійшли до скарбниці українського літературознавства: Естетика і критика. Філософсько-естетичні проблеми художньої критики. – К.: Мистецтво, 1975. – 224 с.; Громадянськість і професіоналізм (Соціальна відповідальність

принципи): Літературно-критичний нарис. – К.: Рад. письменник, 1986. – 204 с.; Що доведено життям: Актуальні проблеми літератури і літературної критики. – К.: Рад. письменник, 1988. – 257 с.; Культура, політика, інтелігенція: Публіцистика. – Тернопіль: Поліграфіст, 1996. – 108 с.; Давнє і сучасне. Вибрані статті з літературознавства. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 270 с.; Історія української літературної критики (від початку до кінця XIX століття): Посібник для студентів гуманітарних факультетів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. – 224 с.; Орієнтації. Розмисли. Дискурси. 1997–2007. 10 літ на помезів'ї тисячоліть. – Тернопіль: Джура, 2007. – 368 с.

Хоча його сьогодні уже немає з нами, але незабутні спогади про нього назавжди збережуть у серцях вдячні колеги, аспіранти, друзі та рідні. Вічна пам'ять світлій Людині!

Мар'яна Лановик,

*доктор філологічних наук, професор
кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Зоряна Лановик,

*доктор філологічних наук, професор
кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

Роман Теодорович належав до тих особистостей, які назавжди стають небайдужими до багатьох людей, котрих зіткнула з ним доля. Найважливішим його рисами була людяність, чесність, правдивість, працездатність, оригінальність підходів. Він був незаздрисним, і не тільки радів чужому успіхові, а й допомагав досягти його багатьом людям і порадою і ділом.

Думається, що він з чистою совістю міг сказати про себе словами Олеса Гончара: «Все годы... я провел в тяжелейшей борьбе, как сказочный титан, с нечеловеческой силой защищая крепость, имя которой – я, чистота души моей». Але це лише половина правди, друга полягає в тому, що Роман Теодорович як учений, вчитель, людина докладав багато зусиль для того, щоб сприяти в цьому всім іншим – не лише своїм учням, а й всім, хто йшов цим шляхом і потребував підтримки.

Вражала та увага, з якою він ставився до співрозмовника. Принциповий і твердий у своїх позиціях, про що свідчить уже книга «Громадянськість і професіоналізм. Соціальна відповідальність критики», він водночас був дуже толерантним і мав свою неповторну манеру переконання іншого. Мені випало неодноразово спостерігати, як Роман Теодорович, не погоджуючись з безапеляційністю суджень співрозмовника, у своїх контрверсіях інтонаційно підкреслював ті моменти, що вказували на помилковість або надмірну категоричність свого опонента. І якщо співрозмовник наполягав і надалі на своєму, Роман Теодорович знову акцентував або на причинах помилки висловленого твердження, якщо то дійсно була вона, або на правомірності існування протилежної думки, переконуючи співрозмовника в тому, що категоричність у цьому випадкові недоречна.

Роман Теодорович був справжнім товаришем, не сентиментальним і надійним. Коли зверталися до нього за порадою в науковій справі, він ніколи не вдавав, що йому заважають, навпаки – здавалося, що він тільки чекав на той дзвоник і був щиро радий поділитися своїми роздумами, власним баченням проблеми.

Тепер він в інших світах... І тепер завжди буде не вистачати його. Але водночас він залишився назавжди у своєму мудрому слові, над яким треба глибоко замислитись і надалі нести його людям. У цьому бачу і свій обов'язок перед його пам'яттю.

Луїза Оляндер,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри слов'янської філології
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк)*

Говорити сьогодні про Романа Теодоровича Гром'яка – це говорити про такий евристичний літературознавчий досвід, який, попри усю свою природну завершеність, не переходить виключно до юрисдикції спогадів. Його ідеї, зокрема щодо фахової сутності та перспектив українського порівняльного літературознавства, залишаються у полі зору самосвідомості сучасної української науки про літературу, здатні стимулювати й живити динаміку літературознавчої думки у площині її самовизначення й самоідентифікації.

Для мене особисто у розмові про професора Романа Гром'яка на передній план виходить ще й інший аспект. Уся його діяльність акцентує на непроминальному й особливому значенні у науці як культурному явищі *суть людського чинника*, який не може бути знівелюваний будь-яким об'єктивізмом чи іншими сцієнтистськими засадничими критеріями. Інакше кажучи, у мене склалося враження, що Роман Теодорович завжди зважав на присутність чи то за рукописом статті, монографії або навчального посібника, які обговорюються на ученому зібранні, чи то за текстом дисертації та її захистом у спеціалізованій раді – живої людини з її конкретною долею, а це завжди вимагає делікатності і виваженості суджень, неінерційного і неповерхневого підходу. У цьому полягає справжня доброта істинного ученого, який готовий прийти на допомогу, підтримати (причому, не лише своїх власних аспірантів і докторантів), не боявся інакомислення в науці, не остерігався просувати наукову молодь (з усіма її можливими вибриками через недостатність життєвого і евристичного досвіду), який, нарешті, добре усвідомлював, що сама літературознавча продукція (і це один із критеріїв її цінності) як присутня форма оприявлення гуманітарного знання твориться для живих людей, а отже, повинна корелювати з їхнім актуальним буттєвим (зокрема й фаховим) досвідом. Ось чому постать доктора філологічних наук, професора Романа Теодоровича Гром'яка була і залишається для мене живою актуальністю, з якою я перебуваю у стосунках неперервного діалогу.

Ігор Козлик,

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри світової літератури
Інституту філології*

*Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)*

Роман Теодорович Гром'як належав до того покоління українських літературознавців, яке треба було б назвати «батьківським», «поколінням вчителів». Це покоління взірцеве у всіх відношеннях: дивлячись на його представників, науковці наступних, молодших поколінь могли вчитися того, як треба ставитися до науки, розуміти літературу, вчиняти щодо оточуючих. Роман Теодорович виростив прекрасну наукову школу, його учні сьогодні теж стають орієнтиром для тих, хто тільки починає свій шлях у літературознавстві.

Пам'ятаю перше враження від знайомства з Романом Теодоровичем. Він виступав на науковій конференції у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (сьогодні – Східноєвропейський національний університет). Вразила глибина думок ученого, їх діалектична різноплановість, особистісна яскравість. Це був потік свідомості сучасного вченого-філолога, для якого відкриті глибинні закономірності розвитку літератури та літературознавства, для якого літературознавча проблематика постає у необхідних зв'язках із проблематикою філософською, культурологічною, антропологічною, котрий усвідомлює корені й бачить перспективи вирішення найактуальніших літературознавчих проблем. Вразила увага, з якою Роман Теодорович слухав молодих вчених, що виступали під час роботи секції, якою він керував, його доброзичливість, бажання підказати вектор найбільш продуктивного розгортання думки у вирішенні завдань дослідження. Людність Романа Теодоровича виявляла себе у серйозному ставленні до інших й іронічному до самого себе. Делікатність і прекрасне почуття гумору робило його простим і відкритим у спілкуванні з будь-якою людиною.

Все, що робив Роман Теодорович в плані організації наукової діяльності, вражало серйозністю і масштабом. Його готовність працювати з повною самовіддачею для реалізації

задуманого надихала інших, лежала в основі притаманного йому вміння залучати дуже різних людей до спільної творчої праці, що давала відчуття радості, значущості того, що відбувається.

На жаль, Романа Теодоровича сьогодні немає серед нас, і це сприймається як болюча рана. Його відсутність в сучасному літературознавчому процесі дуже відчутна, з нею ще треба якось змиритися. Ця відсутність покладає на нас особливу відповідальність, вимагає відповідності тій планці, яка була виставлена Романом Теодоровичем Гром'яком і має залишатись на висоті – і в сфері науки, і в сфері живих людських стосунків, тим більше що ці сфери щільно взаємопов'язані.

Наталія Астрахан,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії та історії світової літератури
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Настали гіркі часи важких втрат. Відходять у вічність легендарні постаті покоління 1960-х, з яким пов'язані були надії, сподівання жити в оновленій Україні. Тоді зміни відчувались, передусім, в гуманітарній сфері. До літератури і науки про неї була прикута увага не лише фахівців чи елітарного читача, а й масового. Саме в цей час зійшла зірка Романа Гром'яка. Можливо, у науковця, як і у кожної людини, були особливі миттєвості життя, до яких він подумки повертався – дитинство, юність... Але для нас з його ім'ям пов'язане становлення науковця нового типу, для якого служіння науці стало способом життя. Вражає те, як впевнено торував він свій шлях. Адже живими були спогади про початок 1950-х років, коли на філологічні факультети заганяли силою, особливо на класичні відділення, а у 1955 р. Р. Гром'як уже вступив на історико-філологічний факультет, закінчив його, згодом – аспірантуру і докторантуру, захистив дисертації, викладав. Здавалося б, нічого нового – шлях відомий. Та все ж, сьогодні, коли опубліковані спогади багатьох філологів 60-х років, ловиш себе на думці, що їх об'єднувала віра в свої можливості і потужна сила технології сотворіння себе не за можливими зразками, які за велінням злої сили зникли в кінці 1930-х, а за власною творчою інтуїцією, за натхненням від розуміння запитів часу, які вони й формували. Р. Гром'як і його однодумці вирізнялись із оточення культурою мови (вишуканої української) і поведінки, інтелектом, інтелігентністю. Так, це був час, коли селянські і робітничі сини ставали інтелігентами, залишаючись частиною народу, переживаючи разом з ним різкі зміни в бутті і свідомості. Але рівень освіти дозволяв їм бачити і сприймати суспільні проблеми глибше.

Роман Гром'як життям і діяльністю відповідав європейському розумінню інтелігентності як приналежності до того прошарку суспільства, що виховував себе для того, щоб бути лідерами – незалежно від того подобалось це владі, чи ні, навіть у тому, у якому напрямку розвивалось літературознавство. Р. Гром'як був одним із тих, хто його започаткував, розпочавши з найбільш вразливих питань радянської науки – критики і естетики. Пригадую, як у студентські роки у книгарні купляла «Естетику» Гегеля і при цьому здивований погляд продавщиці та її запитання: «Для чого? Ми, коли вчилися на філологічному факультеті, розвиток літератури співвідносили з історією партії». Тоді я зрозуміла, як змінився світ. Ми відкривали для себе нові наукові імена С. Аверінцева, Г. Гачева, Д. Затонського, М. Коцюбинської. Серед них були Р. Гром'як і М. Гіршман – представники донецької літературознавчої школи, що тільки почала формуватись. Їх книги, видані малим тиражем, передавались із рук в руки. Вони не лише відкривали нові підходи до розуміння й аналізу художніх текстів, а й вчили бути науковцями. Молодим вченим сьогодні важко уявити атмосферу тих років, коли наукова книга була справжнім бестселером, хоча тоді цього терміна ми не вживали. Теорія літератури, якою опікувався Р. Гром'як, була необхідна не лише як така, як власне філологічна наука, – вона необхідна була для якогось особливого пізнання людини, як говорив про це С. Аверінцев. Ця думка відчувалась і у Р. Гром'яка. Я шкодувала, коли Роман Теодорович виїхав з Донецька, бо його близьке за відстанню і способом мислення бут-

тя створювало і для Дніпропетровська особливий науковий затишок. Колись в нашій розмові я сказала про це, на що одержала вичерпну відповідь: «Я повертався додому».

Скоро ми мали змогу переконатися в потужних лідерських можливостях Р. Гром'яка. Він був учасником того легендарного московського з'їзду що зібрав красу і гордість народу. Він був з тими, хто мав намір, сили і розум для того, щоб змінити світ. Він докладав для цього чимало зусиль. Але, на жаль, не все залежало від нього.

Лідерство Р. Гром'яка ми відчули і тоді, коли на повну силу запрацювала створена ним кафедра, його дітище – теорії літератури і компаративістики, становлення якої відбувалось в Україні надзвичайно динамічно. Левова частка його праці в цьому – виступи, публікації, колективні монографії. Всі вони відомі, ми на них посилаємось, бо це завжди красива наукова думка, до якої хочеться звернутись. Хоча до болю пронизує відчуття того, що все це – уже історія нашої науки. Але залишились учні, колектив, який ще за життя науковця іменувався в Україні і за її межами «кафедрою Гром'яка». І щоб у цьому світі не відбулось, ми завжди будемо про це пам'ятати. І все ж пригадується історія із життя відомого подружжя – Лілії і Осипа Брик, які палко намагались всіх переконати в тому, що вони живі: Маяковський помер, а вони живі. Хтось із оточуючих наголосив: «А, насправді, це так і є». Залишається лише дивуватися тому, як повторюються перипетії людських доль. Не будемо цього забувати.

*Валентина Нарівська,
доктор філологічних наук, професор
кафедри зарубіжної літератури
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара*